

Ідеї В.Сухомлинського – революційний етап у розвитку вітчизняної педагогічної думки

Лідія ТКАЧЕНКО,

кандидат педагогічних наук, завідувач сектору науково-аналітичної обробки та поширення інформації НАПН України

Наприкінці вересня у Херсонській академії неперервної освіти відбулися святкові заходи – VIII Міжнародна науково-практична конференція і XXII Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості». Освітня громадськість країни вже звикла до цього щорічного наукового форуму, проте, як і завжди, події відбувалися піднесено й урочисто, хіба що трохи більш святково, оскільки для Херсонщини вони вінчали Рік вшанування Василя Олександровича Сухомлинського на просторах Таврії.

У конференції взяли участь науковці, науково-педагогічні працівники, педагоги-практики з різних міст України: Києва, Харкова, Одеси, Чернігова, Дніпропетровська, Рівного, Кіровограда, Миколаєва, Умані, Броварів, Ізмаїла, Прилук, Павлиша, Херсона й області, а також США і Китаю.

Завершення Року Сухомлинського на Херсонщині

Херсонська академія неперервної освіти приймала високих гостей, які взяли участь у заходах, що проводилися в межах педагогічних читань, – першого заступника Голови Комітету з науки і освіти Верховної Ради України Олександра Співаковського, президента НАПН України Василя Кременя, голову Херсонської облдержадміністрації Андрія Путілова. Заходи Херсонської академії неперервної освіти були підтримані іншими вищими навчальними закладами Херсона, зокрема Херсонською державною морською академією на чолі з ректором Володимиром Ходаковським.

Прес-конференція для мас-медіа Херсонщини, що посилювала основні акценти подій, поєднала питання наукових розвідок спадщини видатного педагога із проблемами нинішньої Херсонщини, демонструючи спадкоємність духовних традицій нашого народу. Відкриваючи прес-конференцію, ректор Херсонської академії неперервної освіти Анатолій Зубко наголосив на винятковому значенні для освіти Херсонщини Року вшанування В.О. Сухомлинського, оскільки впродовж цього часу було проведено обласні, всеукраїнські та міжнародні заходи з вивчення й творчого осмислення педагогічного генія Павлиського Добротворця із залученням широкого кола педагогічної громадськості, школярів та їхніх батьків. Василь Кремень відзначив

особливу цінність спадщини В.О. Сухомлинського, авторська система якого не лише збагатила педагогічну науку новаторськими ідеями й положеннями, значно розширила теорію і освітньо-виховну практику, а й стала своєрідним революційним етапом розвитку вітчизняної педагогічної думки. Андрій Путілов наголосив на актуальному завданні сучасної освіти – вихованні громадянина-патріота. І у вирішенні цього завдання, зазначив він, незамінною є педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського, в якій закладено ідеї патріотичного виховання в сім'ї, школі, виховання синівської любові й вірності Вітчизні на основі причетності до життя народу, його історії, слави.

Слухачі курсів підвищення кваліфікації КВНЗ «ХАНО» отримали чудову можливість – прослухати лекцію доктора філософських наук, професора, академіка НАН і НАПН України Василя Кременя. Учений окреслив цивілізаційні особливості знання суспільства, до якого рухається й Україна, обґрунтував сучасні цивілізаційні виклики й визначив необхідні відповіді на них української громадськості, передусім – у галузі освіти.

Центральною подією урочистостей стало пленарне засідання, на якому було виголошено аналітичні доповіді, з огляду на тему й змістові акценти нинішніх читань, присвячених науковим проблемам вітальних і духовних потреб дитини, культури потреб особистості, художньо-естетичного пізнання світу в творчості В.О. Сухомлинського, а також практиці їх упровадження. З поздоровними словами до учасників конференції звернулися Олександр Співаковський, Анатолій Зубко, а також перший заступник голови Херсонської обласної державної адміністрації Валентина Сіхова.

Голова Української асоціації імені Василя Сухомлинського академік НАПН України Олександра Савченко звернула увагу присутніх на невичерпність творчості Павлиського Педагога, адже майже чверть століття у різних містах України відбуваються читання його імені. І щоразу тема, обрана для обговорення, є надзвичайно сучасною, а у творчості самого В.О. Сухомлинського детально опрацьованою.

На секційних засіданнях було продовжено обговорення актуальних питань творчої реалізації ідей педагогічної спадщини Василя Сухомлинського за такими тематичними напрямками: В.О. Сухомлинський про розвиток духовних потреб дитини (керівник – професор Наталія Дічек); Виховання культури потреб особистості у сучасній школі (керівник – член-кореспондент НАПН України Євдокія

Голобородько); Роль педагогів і батьків у вихованні культури потреб і бажань дитини (керівник – академік НАПН України Алла Богуш); Формування культури потреб дитини засобами художньо-естетичного пізнання світу (керівник – академік НАПН України Надія Бібік); Виховання культури читання у сучасній бібліотеці (керівник – професор Лариса Березівська).

У Василя Сухомлинського знайдемо відповіді на злободенні питання

У слові про видатного українського педагога Олександр Співаковський зазначив: «Духовність у підготовці молоді до життя і праці під час виховання на всіх етапах розвитку людства була й залишається головною. Духовність – це основа і серце будь-якої педагогіки. Думки й досвід Василя Сухомлинського несуть ідеї гуманізму, тому мають загальнолюдську цінність. Саме Сухомлинський увів у педагогічну науку і практику такі ціннісні критерії, як «духовна зрілість», «педагогіка серця», «труд душі», «духовна культура», «духовна діяльність», «творення щастя», «щастя душі», «духовна краса». Які категорії!.. Це, на мій погляд, поняття вічні й актуальні в усі часи».

Олександр Співаковський пригадав, як майбутні педагоги, студенти Херсонського державного університету, які тільки-но почали вивчати праці Василя Олександровича, були щиро здивовані тим фактом, що він зовсім не вважав прагнення людини до матеріальних статків чимось недостойним, ганебним. Просто великий педагог був великим реалістом. Він прекрасно усвідомлював: поки люди живуть у суспільстві, де задоволення їхніх перших життєвих потреб залежить від заробітку, матеріальний стимул не може втратити для них значення. А тому виховувати особистість лише на моральних стимулах означало просто відірватися від життя. Водночас виховання культури потреб Сухомлинський вважав надзвичайною проблемою всебічного розвитку особистості.

«Педагогічна спадщина Василя Сухомлинського – це класика, – підсумував Олександр Співаковський. – А як будь-яка класика, вона завжди, під час кожного прочитання, дає відповіді на злободенні запитання. Саме в Сухомлинського ми знайдемо відповіді на запитання, як виховати у дитини патріотизм, любов до рідної мови, толерантність, терпимість до інакомислення, чого тепер бракує в нашому суспільстві. Це ті якості, що визначають європейськість, а Україна прагне стати частиною європейського співтовариства. Це саме ті якості, що знадобляться всім нам і прийдешнім поколінням, коли «зшиватимемо» заново свою країну, адже війна неодмінно закінчиться і Донбас із Кримом неодмінно повернуться у нашу українську родину».

Феномен Василя Сухомлинського – у цивілізаційному значенні його ідей

У виступі Василя Кременя здійснено філософський аналіз творчості українського педагога-мислителя. Зокрема, академік відзначив: «Я переконаний, що постать і творчість Василя Олександровича

з роками актуалізується, стає більш привабливою, тому що цей геніальний педагог у своїй творчості зумів опертися на глибинні, цивілізаційно обумовлені ідеї і принципи щодо людини і її розвитку».

Василь Кремень зазначив про те, що характеризує творчість Василя Сухомлинського. Перше – це людиноцентричність поглядів і дій Василя Олександровича відносно дитини, школяра. Він писав: «На нашій совісті найцінніше, що є у світі, – людина»; «Ми, педагоги, стоїмо біля колиски людини, особистості – цієї величезної цінності, яка становить головне багатство суспільства і яку суспільство довірило нам. Чи пам'ятаємо ми про це?» За час після В.О. Сухомлинського людиноцентричність суспільства об'єктивно зросла. Людина, її розвиток стали не лише основним виміром прогресу, а й основним важелем подальшого розвитку суспільства.

Василь Сухомлинський писав, що людина «наскільки багатогранна, невичерпна у своїх багатствах і виявленнях, настільки і єдина». Він зазначав, що «гармонії особистості не можна досягнути без гармонійної виховної роботи». І тут – уроки на природі, оточуюче людське середовище (сім'я, учнівський і педагогічний колектив), пізнання самої дитини, спонукання її до саморозвитку.

Неодмінною передумовою самовиховання, за В.О. Сухомлинським, на думку президента НАПН України, є самоусвідомлення людиною самої себе. «Мудрість життя людського, – писав він, – справді полягає в тому, щоб бачити себе – і бачити правильно». Таке самоусвідомлення містить передусім самопізнання, без якого неможливе самовиховання. Тільки самопізнавши себе, людина зможе творити себе. Головними джерелами самоусвідомлення й самоутвердження людини, вважав В.О. Сухомлинський, є праця і творчість, плідні результати яких уможливають для людини повніше розкрити себе, повірити у свої сили. «Без творчості неможливе пізнання людиною своїх сил, здібностей, нахилів; неможливе утвердження поваги до себе, чутливе ставлення особистості до морального впливу колективу». Тому мудрість і гуманність виховання, за його словами, «полягає у тому, щоб у кожній людині відкрити її неповторне джерело творчої праці, допомогти кожному подивитися на себе. Відчути в собі людську неповторність, стати духовно сильним, непереможним борцем за самого себе. Викривлення у поведінці бувають у тієї людини, яка не знає самої себе, не гордиться нічим, бо нічого не утвердила в собі». Величезне значення у виробленні в учня ставлення до самого себе мають особистість учителя й духовне життя шкільного колективу. Суб'єкт-суб'єктні взаємини вчителя й учня розвивають гармонійне становлення особистості, самоповагу й самоствердження, а також формування гармонійної культури потреб особистості.

Особливо актуальними нині є думки В.О. Сухомлинського про зміст освіти. Він надзвичайно чітко визначив, що головними предметами вивчення у школі мають бути природа, суспільство

й людина, наголошуючи при цьому на винятковому значенні гармонійного поєднання цих трьох елементів освіти. Ці настанови видатного педагога мають враховуватися під час планування змісту шкільної освіти.

Сухомлинський вимагав непідробної любові до дітей

Доповідь академіка-секретаря відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України Ольги Сухомлинської була присвячена педагогічним ідеям В.О. Сухомлинського про життєві (вітальні) потреби дітей (піклування і захист). Чому саме акцентується на цих потребах? Передусім тому, що, як з'ясувалося, Сухомлинський був одним із перших педагогів, який висловлювався щодо цих питань.

Ще одним аргументом на користь цієї теми є її актуальність, коли йде війна. «Нині, може, як ніколи, педагогіка, учительство мають звернути увагу і на ці питання, які випадають з її поля зору, – наголосила Ольга Сухомлинська, – бо радянська традиція з 1930-х років вихолостила їх з педагогіки, передоручила гігієні, статистиці, соціології та іншим наукам, що мають дещо відмінні від педагогіки завдання. Хоча, як ми знаємо, у 20-х роках ХХ ст. педологія ставила на перше місце у вивченні дитини саме її вітальні потреби».

Нинішня ситуація у царині життєвих потреб дитини перегукується з епохою, коли жив і працював Василь Олександрович, тобто ці ремінісценції не виглядають архаїчно і надумано. Як засвідчує аналіз праць, присвячених цій проблематиці, у роки Сухомлинського ні в рамках педагогічної, ні історичної, ні культурологічної науки потребам дитини не приділялося ніякої уваги. Людина, дитина не знаходилася в фокусі уваги – державницький підхід демонстрував занепокоєння галуззю освіти, а не умовами існування в ній дитини.

Педагог надавав надзвичайно великого значення фізичним потребам, а, отже, і здоров'ю дитини, яке, з першого погляду, відповідає нормам. Він стверджував, що однією з основних причин невстигання дітей є «якась недуга або хвороба, найчастіше зовсім непомітна і спроможна піддатися лікуванню тільки завдяки спільним зусиллям матері, батька, лікаря та вчителя». Предметом їхньої уваги мають стати: режим праці та відпочинку дитини, перебування її на свіжому повітрі, повноцінне, здорове харчування, піші прогулянки, загартування, життя у русі, попередження неврозів у дітей, «душа яких вже була надламана сумними переживаннями».

Формування культури вітальних (життєвих) потреб у молодших школярів Василь Сухомлинський визначає як культуру тіла і здоров'я, турботу про здоров'я і збереження життя як найвищої цінності, їх захист, а, нерідко, і порятунок. Педагог не полишає цю тему і тоді, коли розглядає підлітковий вік, роки, в які відбувається значні анатомо-фізіологічні зміни у психіці підлітка.

«У творчості Василя Олександровича також спостерігаємо багато думок щодо значення праці у формуванні культури життєвих потреб дитини, починаючи з початкової школи», – зазначила академік О.Сухомлинська. Але праця у нього не є рушійною силою, не переважає інші методи і форми, серед яких – фізична культура, піклування про здорове харчування, режим дня як повна система, відпочинок, рухливі ігри, прогулянки, загартування, життя на природі під час канікул, олюднення інстинктів через духовність.

Тобто – нічого незвичайного, такого, що вимагає матеріальних затрат, спеціального устаткування, поліпшених умов. Але, безперечно, вимагає справжньої, непідробної зацікавленості вчителя своєю справою, любові і піклування про дітей, уваги до їхніх потреб, їхнього стану здоров'я, харчування, активного охоплення цим процесом батьків. Нині це не менш важливо, ніж у часи Сухомлинського. Бо життя, умови змінилися, а проблеми залишилися і в останні два роки життя надзвичайно загострилися. Хотілося б, аби думки Василя Олександровича спонукали нас до роздумів у цьому напрямі, настановили на нові рішення, нові підходи, одним – із суперкомфорту і опікування, іншим – із переборювання бідності, невлаштованості.

Важливе завдання – творче упровадження ідей Василя Сухомлинського

Завідувач лабораторії порівняної педагогіки Академії педагогічних досліджень КНР, професор Лі Цзи Ху розповіла про поширення ідей українського педагога в Китаї, реформування освіти за його ідеями та величезні тиражі книжок В.О. Сухомлинського, які ледь встигають задовольнити попит на них.

За традицією також виступила нинішній директор Павлівської школи Валентина Деркач, яка розповіла про творче впровадження ідей В.О. Сухомлинського у практику роботи. Духовності й формуванню духовних потреб школярів приділяється постійна увага. Вчителі школи розробили цикл морально-етичних бесід за творами В.О. Сухомлинського, класні керівники проводять години спілкування, роздумів, духовності, доброти.

Різні заходи, що відбувалися в освітніх і культурних установах міста, доповнили наукову складову конференції демонстрацією втілення ідей Василя Сухомлинського в освітньо-виховну практику Херсонщини. Приємною несподіванкою наукового форуму стало дитяче свято, в якому взяли участь колективи учнів навчальних закладів міста Херсона. Було презентовано кращі дитячі роботи за художньою спадщиною й міні-виставу за казками Василя Сухомлинського.

Відбувся під час педагогічних читань і нетривіальний захід – «круглий стіл» «Сімейне виховання у вимірі батьківської педагогіки В. О. Сухомлинського» для батьків дітей, які відвідують дошкільні навчальні заклади, проведений на базі Херсонської академії неперервної освіти. У його роботі батьків

ознайомлювали з гуманістичними ідеями В.О. Сухомлинського щодо основ сімейного виховання.

Учасники науково-практичної конференції відвідали Херсонську міську галерею дитячої та юнацької творчості «Синій кіт», де представлено виставку робіт учнів Херсонського навчально-естетичного комплексу «Художня школа». На експозиції «Кольорове життя» було презентовано близько 250 творів юних художників, що відтворюють яскравий казковий світ дитинства, а також сюжети за творами Василя Сухомлинського. Організатор експозиції – директор Дитячої художньої школи Юлія Сліпич.

У НВК «Школа гуманітарної праці» Херсонської обласної ради відбувся «круглий стіл» «Виховний універсум В.О. Сухомлинського і актуальні питання формування моральних потреб особистості», в якому взяла участь Ольга Сухомлинська. Учасники засідання ознайомилися з досвідом роботи колективу школи з формування моральності, відвідали фрагменти уроків: «Духовно-моральне тлумачення притчі про таланти» (5-й кл.), «З книгою через століття і країни» (7-й кл.), «Вчення Платона про душу»

(9-й кл.), «Козак Мамай – центральний образ народної картини XVIII ст.» (10-й кл.).

Цікаву виставу для учасників конференції запропонувала літературна студія «Контур» Херсонської обласної бібліотеки для дітей імені Чайки Дніпрової (бібліотека – один із майданчиків проведення секційних засідань конференції). У цьому синтетичному дійстві роль акторів виконували дорослі працівники бібліотеки й діти – члени літературної студії, використовувалися документальні матеріали й творчість Василя Сухомлинського, а також репрезентувалися твори дітей за мотивами казок педагога.

За упровадження й творче використання педагогічного досвіду В.О. Сухомлинського було відзначено науково-педагогічних працівників Херсонської академії неперервної освіти: Ольгу Стребну, Василя Кузьменка, Галину Юзбашеву – Грамотою Верховної Ради України; Анатолія Зубка, Тетяну Комінарець, Ірину Жорову – почесними грамотами Національної академії педагогічних наук України та Української асоціації імені Василя Сухомлинського.

УВАГА, ЕКСПЕРИМЕНТ!

Тьюторські технології як чинник модернізації сучасної освіти

Нелля ПОГРІБНА,

кандидат педагогічних наук, директор Криворізького гуманітарно-технічного ліцею №129

Сучасний етап розвитку нашої держави характеризується активними діями щодо модернізації системи національної освіти. В суспільстві ведеться тривала і гостра дискусія про оптимальні форми та зміст освітньої діяльності. Позитивним є те, що питання освіти привернули увагу різних категорій учасників навчально-виховного процесу. Бар'єр байдужості подолано!

У цьому контексті значно урізноманітнюється внутрішня діяльність закладів освіти. Зокрема, Криворізький гуманітарно-технічний ліцей №129 упродовж багатьох років працює над розв'язанням проблеми створення особистісно орієнтованого відкритого освітнього середовища, в межах якого забезпечуватиметься постійний особистісний розвиток учасників навчально-виховного процесу. Важливо, що ці процеси охоплюють учителів, учнів, їхніх батьків та громадські інститути, що виявляють інтерес до проблем освіти. На наш погляд, такий підхід спрямований на формування якісно нової філософії освіти, світогляду особистості і самої життєвої практики.

Розв'язання таких амбітних завдань можливе в системі координат інноваційної управлінської діяльності, зміст якої зумовлює функціонування внутрішньої системи педагогічної освіти (корпоративний університет) та моделювання навчально-виховного процесу, приведення його до стану динаміки і гнучкості. В результаті цього моделювання створюється якісно нове відкрите особистісно орієнтоване освітнє середовище, що за своєю різноманітністю прагне до надмірності.

Інноваційну управлінську діяльність керівника загальноосвітнього навчального закладу розуміємо як сукупність специфічних управлінських принципів, функцій і технологій, у результаті застосування яких забезпечується розвиток закладу освіти та підвищується конкурентоспроможність [Погрібна Н.С. *Управляти школою по-новому...* – К.: Шк. світ, 2009. – 112 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»)].

Здійснення інноваційної управлінської діяльності керівником закладу освіти відтворюється в показниках інноваційності (використання інноваційних методик у системі навчання, створення й запровадження авторських і колективних науково-методичних посібників, здійснення проектної та експериментальної роботи, налагодження міжнародних зв'язків, застосування ресурсів мережі Інтернет та конкурентоспроможності (залучення